

Makale Bilgisi: Aydoğan, P. (2023). 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi Sonrası Siyasette İsmet İnönü: SIR Dergisi (1960-1961) Tahlili. DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:10, Sayı:2, ss.246-272.	Article Info Aydoğan, P. (2023). İsmet İnönü in Politics After the Military Coup of May 27, 1960: Analysis of SIR Magazine (1960-1961). DEU Journal of Humanities, Volume:10, Issue:2, pp. 246-272.
Kategori: Araştırma Makalesi	Category: Research Article
Gönderildiği Tarih: 03.04.2023	Date Submitted: 03.04.2023
Kabul Edildiği Tarih: 13.07.2023	Date Accepted: 13.07.2023

27 MAYIS 1960 ASKERİ DARBESİ SONRASI SİYASETTE İSMET İNÖNÜ: SIR DERGİSİ (1960-1961) TAHLİLİ

Pınar Aydoğan *

ÖZ

27 Mayıs 1960 askerî darbesi sonrasında yayın hayatı hareketlenmiş, birçok yeni gazete ve dergi yayımlanmıştır. Yayınına devam eden, yeniden yayımlanan dergi ve gazetelerin büyük bölümü darbeyi ve Millî Birlik Komitesi'ni destekleyen bir politik çizgiye sahiptir. Bu yeni yayınlardan biri de SIR dergisi olmuştur. Hakkında daha önce hiçbir çalışma yapılmamış olan SIR, 21 Haziran 1960 ve 2 Ekim 1961 yılları arasında yayımlanan, dönemin siyasi gündemini takip eden bir dergidir. Çalışmanın amacı, darbe sonrası siyasette İsmet İnönü'nün liderlik konumunun, SIR dergisi üzerinden ele alarak, sorgulanmasıdır. Çalışmada belge analizi yöntemi kullanılarak derginin 56 sayısı analiz edilmiştir. Dergi yayın politikasını bir siyasal lider olarak "İsmet Paşa" imgesini savunan, vurgulayan, güçlendiren çizgide konumlandırmıştır.

Anahtar Sözcükler: İsmet İnönü, SIR Dergisi, 27 Mayıs 1960, siyasal lider.

İSMET İNÖNÜ IN POLITICS AFTER THE MILITARY COUP OF MAY 27, 1960: ANALYSIS OF SIR MAGAZINE (1960-1961)

ABSTRACT

After the military coup of May 27, 1960, the publishing industry livened up, and many new newspapers and magazines started publication during that period. SIR magazine was of these new publications. SIR, about which no study has been done before, was a magazine published between June 21, 1960 and October 2, 1961, following the political agenda of the period. The aim of this study is to question İsmet İnönü's leadership position in the post-coup politics through SIR magazine. Document analysis method was used in this study to analyze the 56 issues of the magazine. SIR

* Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, psaydogan08@gmail.com, ORCID:0000 0003 4121 4155.

positioned its editorial policy in line that defended, emphasized and strengthened the image of “İsmet Pasha” as a political leader.

Keywords: İsmet İnönü, SIR Magazine, 27 May 1960, political leader.

1. GİRİŞ

14 Mayıs 1950’de başlayan, Cumhuriyet döneminin en uzun demokrasi tecrübesi olan Demokrat Parti (DP) iktidarı, 27 Mayıs 1960’da askerî bir darbeyle son bulmuştur (Demirel, 2021, s. 3). Hızlı bir şekilde yönetime hâkim olmaya çalışan Orgeneral Cemal Gürsel liderliğinde kurulan ve 38 kişiden oluşan Millî Birlik Komitesi (MBK), arka arkaya önemli kararlar almış ve bunları uygulamaya sokmuştur. Komite amaçlarının en kısa zamanda yönetimi sivillere devretmek olduğunu, bunun için de yeni bir anayasa ve seçim kanunu hazırlanması koşulunun gerekliliğini belirtmiştir. Askerî yönetim darbenin “demokrasinin içine düştüğü buhrana ve kardeş kavgasına meydan vermemek” için yapıldığını ve hiçbir parti ve grubu hedef almadığını ifade etmiştir (Taşkın vd., 2017, s. 63). Fakat DP yöneticileri tutuklanmış, Yassıada’ya gönderilmiş, Cumhuriyet Halk Partisi’ne (CHP) dokunulmamıştır. CHP genel başkanı İsmet İnönü, 1 Haziran’da Ankara’da düzenlediği basın toplantısında, ordunun yönetime el koyacağından haberinin olmadığını belirten bir açıklama yapmıştır (*Milliyet*, 2 Haziran 1960, s. 1). Bu süreçte ülkenin siyasal ortamını ve genel görünümünü şekillendiren ana başlıklar; askerî darbenin niteliği, meşruiyeti, darbenin kime karşı yapıldığı, anayasa komisyonunun çalışmaları, Yassıada duruşmalarının başlama tarihi, sivil idareye geçiş zamanı, seçim tarihi ve askerlerin CHP ile ilişkisi olmuştur.

Türk basın tarihi için özellikle 1950 sonrası dönem, dergiciliğin oldukça renkli olduğu, önemli dergilerin yayın hayatına başladığı bir zaman dilimidir. Bu dönemde siyasi gündemde yer alan olayların arka planını incelemek, daha önce gündeme gelmeyen konuları ele almak ve bilinmeyen bir konuyu ortaya çıkarıp gündem belirlemek gibi işlevlere sahip ve bir önceki haftada kalan haberleri, gelişmeleri geniş bir muhabir ekibiyle izleyen, okuyuculara özel haberler ya da dosyalar şeklinde ve dikkat çekici fotoğraflarla sunan tarzıyla *haber dergisi* niteliğinde yeni bir yayıncılık anlayışı hakim olmaya başlamıştır (Özcan, 1996, s. 12-13). 1954 yılında Metin Toker tarafından Ankara’da yayımlanmaya başlayan *Akis*¹ ve 1958

¹ *Akis*, DP iktidarına karşı muhalefetin simgesi haline gelen bir dergi olmuştur. Koçak yayımlandığı 1954-1967 yılları arasında *Akis*’in sadece haftalık siyasi bir dergi olarak tanımlanamayacağını, dönemin siyasi tartışmaları çerçevesinde DP iktidarına yönelik bütün muhalefetin sözcüsü olduğuna da dikkat çekmiştir (Koçak, 2022, s. 9). Özellikle *Akis* dergisi sadece siyasi çevrelerde değil, subaylar üzerinde de etkili bir yayın olmuştur. MBK üyesi Orhan Erkanlı, “Biz ihtilali *Akis* okuyarak yaptık” sözleriyle *Akis*’in askerler arasındaki misyonuna vurgu yapmıştır (Arcayürek, 1984, s. 185). *Akis* hakkında yapılan çalışmalar için bkz. Muhsin Özcan (1996). *Başlangıcından*

yılında CHP'ye yakın isimler -İhsan Göğüş, Orhan Birgit, Özcan Ergüder ve Şahap Balcıoğlu- tarafından İstanbul'da çıkarılan *Kim* siyasal dergicilik anlayışıyla olayları değerlendiren, tirajları oldukça yüksek haftalık yayın yapan dergiler olmuştur.² SIR dergisi de, siyasi dergicilik kapsamında haftalık yayın yapan bir dergi olarak bu alanda yerini almıştır. SIR, 21 Haziran 1960 tarihinde 27 Mayıs'ın üzerinden 27 gün geçtikten sonra yayımlanmıştır. Dergi, DP döneminde gazetecilere verilen cezalara ve basın özgürlüğü ihlallerine vurgu yapan bir isim seçerek, "Artık hiçbir şey SIR olarak kalmayacak. SIR, için hiçbir şey SIR değildir" sloganıyla özgürce haber vermeyi hedefleyen bir bakış açısıyla yayın hayatına başlamıştır (SIR, 21 Haziran 1960, s. 1). Dergi yeni dönemin *her şeyin açıkça konuşulabildiği bir devir olacağı iddiası ve ümidi* ile çıkmıştır. Literatürde dergi hakkında hiçbir çalışma bulunamamıştır. Türkiye'de basın tarihini konu edinen kitaplarda SIR dergisine yer verilmemiştir.³ Bu makalede SIR dergisi ele alınmış ve hakkında çalışma yapılmayan bu derginin gün yüzüne çıkarılması, tanıtılması hedeflenmiştir. İnönü'nün liderliğini ön plana çıkaran, fakat CHP'ye karşı sıklıkla eleştirel bir tutum sergileyen, darbeyi meşrulaştıran derginin tahlilinin

günümüze haftalık haber dergiciliğinin gelişim evreleri Akis Dergisi örneği. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi. Şule Tokatlı (2018). *Metin Toker ve Akis ekseninde Türk siyasi hayatına bakışı*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi. Çetin Günöy (2002). *Demokrat Parti'ye karşı basın muhalefeti: Akis Mecmuası örneği 1954-1961* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi. Fevzi Karaoğlu (1987). *Akis: 1954-1960 siyasi bir mücadele aracı olarak* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi. Yakın tarihli bir diğer çalışma için bkz. Cemil Koçak (2022). *Akis Dergisi Ümit ve Hayal Kırıklığı (1954-1957)*. 1. Cilt. Vakıfbank Kültür Yayınları.

² *Kim* hakkında yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Dergiye ele alan iki tane tez mevcuttur. Bersun Akpınar (2021). *Demokrat Parti döneminde basına uygulanan sansür: Kim/Mim Mecmuası örneği (1958-1960)* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Fırat Üniversitesi. Saadet Erbil (1988). *Kim'de basın ve siyasal iktidar ilişkileri (30 Mayıs 1958- 30 Mayıs 1960)* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi. Bu dönemdeki bir diğer önemli ve popüler yayın da 1 Nisan 1954 yılında yayımlanan *Forum* dergisi olmuştur. Yayımlanma amacını "ülke gerçeklerini dile getirmek ve DP iktidarını bilimsel bir yöntemle eleştirmek" olarak açıklayan derginin yazar kadrosunda Turhan Feyzioğlu, Aydın Yalçın, Bülent Ecevit, Bahri Savcı, Mümtaz Soysal, Metin And, Şerif Mardin gibi isimler yer almıştır. Dergi on beş günde bir yayımlanmış ve "fikir dergisi" niteliği ön planda olmuştur. Akademik ilginin oldukça yüksek olduğu dergi, birçok çalışmaya konu olmuştur. Dergi hakkında ayrıntılı bir çalışma için özellikle bkz. Diren Çakmak (2010). *Forum Dergisi (1954-1960)*. Libra Yayınları.

³ Hıfzı Topuz'un *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Orhan Koloğlu'nun *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın* ve Nuri İnuğur'un *Türk Basın Tarihi (1919-1989)* gibi bu alanda önde gelen referans kitaplarında da derginin adına rastlanmamıştır.

27 Mayıs sonrası dönemin siyasi ve tarihi ortamının anlaşılmasında vereceği katkı üzerinde durulacaktır.

Darbe sonrası siyasette İnönü çok önemli bir figür olarak boy göstermiştir. Bu dönemde gözler, darbe öncesi süreçte *ihtilal* yapılacağını ima ettiği sözleriyle, MBK başkanı Cemal Gürsel'in "Paşam, engel olursunuz diye size haber vermedik. Emirleriniz bizim için peygamber buyruğudur." (Toker, 2020, s. 908) ifadesiyle, sessizliğinin ya da konuşmasının önemli gelişmelere işaret edeceği düşünülen, görüşleriyle gündem belirleyen bir siyasi lider olan İnönü'ye çevrilmiştir. SIR dergisi, MBK üyelerini *ikinci Cumhuriyeti kuranlar, ikinci Kuva-yı Milliyeciler* olarak tanımlamış ve darbeye destek vermiştir. Derginin temel yayın çizgisinin belirgin tonunu *kuvvetli bir İsmet Paşacılık* oluşturmuştur. Bu süreçte, İnönü yeni dönem için Türk siyasetindeki sorunların üstesinden gelebilecek tek kişi olarak görülmüş, her meselede onun liderlik vasfına vurgu yapılmıştır. CHP'yi sık sık eleştiren dergi -ilk sayısında sunuş yazısını yazan- İsmet İnönü'nün görüşleri paralelinde bir yayın politikası izlemiştir. Çalışmanın temel amacını 27 Mayıs sonrası oluşan siyasal ortamda İsmet İnönü'nün liderlik konumunun, SIR dergisi üzerinden ele alarak, sorgulanması oluşturmaktadır. İnönü'nün darbe sürecindeki tutumu, toplumla ilişkisi, seçimler, asker-sivil ilişkisi, demokrasiye bakışı çalışmanın kapsamı içindedir. Çalışmada belge analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu çerçevede 21 Haziran 1960 ve 2 Ekim 1961 yılları arasında yayınlanan SIR dergisinin 56 sayısı taranarak analiz edilmiştir. Dergi yayın politikasını bir siyasal lider olarak *İsmet Paşa* imgesini savunan ve güçlendiren bir çizgide konumlandırmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çalışmanın teorik arka planını oluşturan siyasal liderlik kavramına, siyasi bir liderde bulunması gereken özelliklere, siyasal liderin rolüne ve toplumla olan ilişkisine yer verilmiştir. İkinci bölümde, SIR dergisi tanıtılarak, derginin İsmet İnönü'nün görüşleriyle uyumu incelenmiştir. Son bölümde siyasal bir lider olarak İsmet İnönü'nün toplum ve siyasetle olan ilişkisi SIR dergisi örneği üzerinden ele alınmıştır.

2. Siyasi Liderlik

Liderlik, bir grup insanı belirli hedefler etrafında bir araya getirebilme ve bu hedefleri gerçekleştirebilme yönünde, belli bir yetenek ve bilgi birikimini kullanabilmek olarak tanımlanabilir (Burns, 2010, s. 423). Tarih boyunca kendisine inanılan, yönlendirmelerine güvenilen kişiler lider tanımıyla, bireylerin kendilerinden daha fazla önemsedikleri kişiler olmuştur (Burns, 2010, s. 1-2). Lider, çevresindeki insanları belirlenen bir hedef çerçevesinde hareket etmeye yönlendiren, onları etkileyen ve yöneten kişi olarak kabul görmüştür (Dubrin, 2016, s. 5). Liderler, toplumların siyasal ve toplumsal davranışlarının şekillenmesini de sağlarlar (Paige, 1977, s. 46). Liderliğin bir diğer türü çalışma kapsamında ele alınan siyasal liderlik kavramıdır. Siyasal

lider, karşısındaki mevcut imkanları görebilen, bunları kullanarak toplumu/kitleyi etkileyebilen kişidir (Gaytancıoğlu, 2013, s. 23). Siyasal lider toplumu etkilerken, kanaatlerin oluşmasında ve değişmesinde önemli bir rol oynayan aktörler olarak tanımlanabilir. Siyasi liderliğin, iktidar gücünü kullanabilme ve taraftarları ile arasında özel bir ilişki kurabilme şeklinde iki temel unsur üzerine kurulu olduğu söylenebilir (Sayarı, 2002, s. 12). Siyasal lider, siyasal düzende etkin olan, toplum tarafından lider olarak kabul edilen ve bir sembol olarak görülen, kitleye yön verebilecek bir etkiye sahip olan kişidir (Blondel, 1987, s. 22) ve iktidarı ele geçirebilecek, devam ettirebilecek ve koruyabilmeyi başaracak bir güce sahip olmalıdır. (Kellerman, 1986, s. 37). Örgütleyebilme becerisi ve gücü, kriz veya geçiş dönemlerinde hızlı karar verebilmek, risk alabilmek, değişen yeni durumlara uyum sağlayabilmek, geleceği görebilecek tecrübeli ve derinlikli bir bakış açısına sahip olmak, toplumla/kitleyle bağ kurmak, güven verebilmek siyasal liderliğin önemli özellikleri arasındadır.

Bu özellikler liderin kitleyle olan iletişiminin güçlü olmasıyla yakından ilişkilidir. Siyasal liderliği belirleyen faktörler, liderin rolü, etkinliği ve gücü kullanım şeklidir. Siyasal liderlik farklı alt başlıklarla tanımlanabilir de temel ayırım, demokratik liderlik ve demokratik olmayan -otoriter ve totaliter- liderlik olarak kabul edilmektedir. Demokratik bir lider, topluma/kitleye, taraftarlarına mücadele edilecek amaçlar için bir öncü olarak örnek olabilen ve bu amaçların elde edilmesi noktasında onları güdüleyebilme yeteneğine sahip olan kişi olarak tanımlanabilir. Demokratik liderin, toplumun, kitlenin hiziplere ayrılmasının önünde durarak, uzlaşmayı, bütünlüğünü koruyabilmesinde zemin hazırlaması ön koşuldur. Kuşkusuz, bu hedeflerin başarılabilmesinde liderin otoritesini sağlayabilmesi birincil önem arz etmektedir (Elcock, 2001, s. 5). Siyasal liderin temel rolü, toplumla kurduğu bağın niteliğiyle alakalıdır. Bu bağı, zora dayalı bir şekilde değil duygusal olarak kurabilmelidir. Toplumunu onu oluşturanların inançlarına önderlik yaparak temsil edebilen lider, kitesine haklarının korunduğu inancını da aşlamış olur. Demokratik liderlik, rızaya dayalı özgür seçimlerle iktidara geldikten sonra gücü herkesin yararına kullanan liderdir. Bu ancak dengeli bir bürokrasi ile sağlanabilir. Liderin önüne geçen bürokrasi, partizanlık gibi uygulamalara yönelebilir. Dengeli bir bürokrasi, demokratik bir zeminin varlığı, demokratik liderin doğmasını sağlar. Liderin sahip olduğu gücü kullanımı önemlidir. Demokratik ya da antidemokratik kullanım, liderin niteliğini belirlerken, aynı zamanda liderin rolünü, etkinliğini yasal sınırlar içinde tutar. Antidemokratik kullanım ise liderin otoriterleşmesine sebep olur (Hendriks ve Karsten, 2014, s. 41).

Mevcut gücün demokratik olmayan kullanımı, oligarşik parti yapılarının ve demokratik rejimin sağlam olmadığı ülkelerde ortaya çıkan otoriter-totaliter liderlik tipini yaratır. Kararlar tabanda tartışılarak değil partinin üst kesimlerinin görüşleri çerçevesinde ya da tek bir liderin karar

vermesiyle uygulanır. Bu durum temsil yetkisini sınırlar ve hep aynı kişilerde olan bir sürece çevirir. Çoğulcu demokrasi ilkeleriyle bağdaşmayan bu süreç lider oligarşisinin ortaya çıkmasına sebep olmuş, parti adaylarının belirlenme süreci parti liderinin sözüne bağlılığı doğurmuştur. Siyasal lider toplumla kurduğu iletişimin gücü sayesinde mevkiini ve konumunu meşrulaştırabilmektedir. Weber (2006, s. 15) siyasal bir lider olabilmenin en önemli koşulunun toplumu/kitleyi etkilemek olduğunu belirtir. Toplumla tanımak, anlamak, ihtiyacı olana yönelik davranmak işlevseldir. Liderin hem toplumla hem de kendi partisiyle kurduğu bağ iletişimin sağlanmasında, ilişkilerin gelişiminde, dengeye oturmasında önemlidir. Toplumla, kitleyle kurulan ilişkide hitabetinin güçlü olması verilen mesajın gücünün artmasına sebep olur. Dönüşümcü liderlik olarak da tanımlanan kitleye yeni bir bakış açısı kazandırmak, yeniliğe ve değişimin gerekliliğine dair izahta bulunmak ve onlara inanç aşılacak, farklılığa değişime açık lider tipinin özellikleri arasındadır.

Siyasal liderin etkinliğini belirleyen en temel iki unsur, siyasal sistemin yapısı ve sahip olduğu şartlardır (Komsuoğlu, 2008, s. 71). Dönemin siyasal atmosferi, uluslararası siyasetin şekli, siyasal partiler, siyasal aktörler, toplumsal ve ekonomik koşullar siyasal liderin değişimlerini de beraberinde getiren değişkenlerdir. Siyasal lider, bu değişkenlere bağlı olarak siyasal, toplumsal, ekonomik olaylara karşı yeni çözümler üretir ve yeni uygulamalar geliştirir. Kriz dönemleri, toplumsal, uluslararası karışıklıklar siyasal liderin misyonunu ortaya koyacakları dönemeçlerdir. Bu dönemde attığı adımlar, toplumla iletişimi kitleyle arasındaki bağın gücünü ya da güçsüzlüğünü de belirler. Bu bağın kurulmasında liderin sahip olduğu kişisel özellikler, aile yapısı, eğitimi, deneyimleri, sorumluluk bilinci, inisiyatif kullanabilme becerisi, etkileyici konuşma ve ikna edebilme yeteneği, zorluklara direnme, kararlılık ve yeni durumlara uyum sağlayabilme gibi temel yetenekleri toplum nazarında liderliğin kabulü ve devamında anahtar rol oynar.

Türk siyasal hayatı parti merkezli bir yapıdan ziyade siyasal lider merkezli bir yapıya sahip olmuştur. Kuruluşundan itibaren Mustafa Kemal Atatürk gibi güçlü bir lider öncülüğünde şekillenen siyasal sistemin varlığı yine güçlü bir lider olan İsmet İnönü ile devam etmiştir. 1938-1945 yılları arasında *Millî Şef* adı ile anılan hem CHP genel başkanlığı hem de Cumhurbaşkanlığı görevini yürüten, İkinci Dünya Savaşı'nın ekonomik ve siyasal etkilerinin devam ettiği bir dönemde, çok partili siyasal yaşama geçişin barışçıl bir şekilde gerçekleşmesine öncülük eden İnönü, 1950'de DP'nin iktidara gelişiyle, muhalefet partisi lideri sıfatıyla siyasal mücadelesine devam etmiştir. 1960 askerî darbesiyle İnönü siyasal bir liderin gücü, değişimi ve dönüşümüne önemli bir örnek olarak siyasal yaşamdaki yerini almıştır.

3. SIR Dergisi

Dergi Hakkında

SIR dergisi 27 Mayıs sonrasında 21 Haziran 1960 tarihinde yayımlanmıştır. Dergi, yayımlandığı yaklaşık olarak bir buçuk yılda 56 sayı çıkmıştır.⁴ SIR, kendisini *siyasi olaylar dergisi* olarak tanımlayan haftalık yayın yapan bir dergidir. Her hafta Salı günleri yayımlanmıştır.⁵ Derginin imtiyaz sahibi yayımlanmaya başladığı tarihten 25. sayıya (21 Haziran- 29 Kasım 1960) kadar İlhan Engin, 26-56 sayıları (6 Aralık 1960- 2 Ekim 1961) süresince Eşref Ekicigil olmuştur. İlk sayıdan 44. sayıya kadar yazı işleri müdürlüğü Yaşar Özen, 45. sayıdan sonra ise Galip Örgen tarafından üstlenilmiştir. Dergi İstanbul'da -1950'lerin ortalarından itibaren yayınladığı önemli kitaplarla ön plana çıkan- Ekicigil matbaasında basılmıştır.⁶ Derginin ilk satış fiyatı bir lira elli kuruştur. 12. sayıdan sonra satış fiyatı bir liraya indirilmiştir. Derginin tirajı hakkında iç kısımda verilen bir bilgi mevcut değildir. Fakat dergi gazetelere verdiği ilanlarda yayımlanan sayıların “kapışıldığına, görülmemiş bir rağbetle karşılanıp tükendiğine” dair ifadelerle yer vermiştir (*Milliyet*, 26 Temmuz 1960, s. 5; *Cumhuriyet*, 5 Temmuz 1960, s. 5). *İç olaylar, dış olaylar, iş ve işçi, sinema, kadın, moda, toplum, piyasa, tiyatro ve spor* gibi konu

⁴ Derginin 49. sayısı 2 Haziran 1961 tarihinde yayınlanmıştır. 50, 51, 52 ve 53. sayılara ulaşamamıştır. Derginin 54. sayısı 14 Ağustos 1961 tarihinde yayımlanmıştır. Haftalık yayımlanan bir dergi olmasına rağmen bu dört sayının, dokuz haftalık bir süre zarfında yayımlandığı anlaşılmaktadır. 55. sayıya ulaşamamıştır. Eldeki mevcut son sayı olan 2 Ekim 1961 tarihinde yayımlanan 56. sayının ise 54. sayı ile arasında 45 günlük bir süre vardır. Bu sürede Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatih Rüştü Zorlu idam edilmiştir. Dergi 56. sayısının ilk sayfasında Genelkurmay başkanlığının, ölüm cezaları hükmünün infazının İmrallı'da gerçekleştiğini belirten tebliğine yer vermiştir. Verilen bu bilgiler, 55. sayının Ağustos ayında çıktığı Eylül ayı süresince dergi yayımının olmadığı izlenimi vermektedir. Derginin kaç sayı çıktığı bilinmemektedir. 56. sayının giriş yazısı “Gelecek sayımızda seçim sathı mailini belirten haberler bulacaksınız” sözleriyle bitmiştir. Derginin 1-49, 54 ve 56. sayıları sadece Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

⁵ Derginin imtiyaz sahibi, İlhan Engin'dir. Teknik sekreterler, Recep Ekicigil ve Sadullah Umumi'dir. Yazı Kurulunda Alp Kuran, Cihat Baban, Bülent Ecevit, Oğuz Oran, Sadık Aydoğan, Vecdi Bürün gibi isimler ön plana çıkmaktadır. Kurum müdürü, matbaaya da ismini veren Eşref Ekicigildir. Ankara Bürosu temsilcileri, Örsan Öymen ve Alpay Erdinç'tir. Yazı işleri müdürü, Yaşar Özen'dir. Karikatürist ise Mıstık lakabıyla anılan Bülent Şeren'dir. Derginin yazar kadrosuna sonraki sayılarda yeni isimler –Tarık Zafer Tunaya, İsmet Giritli, Hilmi ziya Ülkeneklenirken, bazı isimler de –Bülent Ecevit- ayrılmıştır. Bazı yazarlar sadece derginin yazar kadrosunda yer alırken, bazı yazarlar yazı yazararak da katkıda bulunmuştur.

⁶ Bu dönemde de SIR yazarı, Vecdi Bürün tarafından hazırlanan ve 27 Mayıs darbesinin bir propaganda yayını olan *Türk Ordusunun Zaferi: Kansız İhtilal* kitabı da 1960 Temmuz'unda Ekicigil matbaasında basılmıştır.

başlıklarını içeren dergi 34 sayfa olarak yayımlanmıştır. Dergi, haberleri ayrıntılı ve alaycı bir üslup kullanarak yazmıştır. Derginin basın hayatındaki temel iddiası *hiçbir yerde duyulmamış haberleri, çıkmamış resimleri* vermektir. Bu noktada, derginin sloganı: ‘SIR’ için hiçbir şey ‘SIR’ değildir olmuştur. Derginin kapak düzeni aynı dönemde yayınlanan *Akis* ve *Kim* dergilerine benzer bir formattadır. İlk sayısından itibaren krem rengi bir zemin üzerine basılan dergi, 38. sayısından sonra kapak düzeni kırmızı bir çerçeve içine alınarak basılmıştır. Bu haliyle *Time* ve *Newsweek* dergilerini anımsatmaktadır.

Dergi darbe sonrası Türk siyasi yaşamının geçiş döneminin temel sorunlarıyla meşgul olan bir içeriğe sahip olmuştur. İlk sayısında sunuş yazısı İsmet İnönü tarafından yazılan dergi, MBK’yı destekleyen ve aynı zamanda kuvvetli bir *İsmet Paşa* taraftarı yayın politikasına sahiptir. İnönü, sık sık *yaşayan tek devlet adamı* olarak tanımlanmıştır. Derginin 25. sayısında imtiyaz sahibi olan İlhan Engin; “derginin imtiyaz sahibi olarak siyasi tutumunda birinci derecede rol oynadım. Bundan sonraki süreçte derginin siyasi, içtimai tutumunda mesuliyetim söz konusu değildir” sözlerini içeren bir yazıyla görevinden ayrılmıştır (*SIR*, 29 Kasım 1960, s.14). İlhan Engin’in imtiyaz sahipliğinden ayrılması sonrası yayınlanan üç sayıda (26, 27 ve 28) güçlü bir CHP eleştirisi içeren yazılar yer almıştır. 29. sayının giriş yazısında dergi, “Birçok okurumuz son haftalarda SIR’ın muhteviyatının bozulduğundan, olayları kör topal takip ettiğinden dertsinmektedir. Okurların bu teşhisine hürmetkârız. Bize yanlışlarımızı düzelterceğimiz birkaç hafta vermeniz dileğimiz” şeklinde bir yazı yayınlamış ve sonraki sayılarda CHP’ye daha yumuşak eleştiriler yaptığı eski yayın çizgisine dönmüştür (*SIR*, 27 Aralık 1960, s.1).

Derginin ilk sayısının kapak fotoğrafında MBK lideri ve devlet başkanı Orgeneral Cemal Gürsel’in fotoğrafı vardır. Darbe sonrası mevcut dergilerden *Akis* ve *Kim* gibi SIR dergisi de kapağında Cemal Gürsel’e yer vermiştir. Yapılan uygulama, bu dönemde dergilerin tirajını oldukça artıran bir yöntem olarak düşünülebilir. Halkın hiç tanımadığı bu yeni siyasi aktörler hakkında bilgi vermek, onları tanıtmak, onların demeçlerini kamuoyuna sunmak önemli bir görev olarak görülmüştür.⁷ SIR dergisi, Yassıda

⁷ *Akis* 5 Haziran 1960 tarihli 302. sayısında, *Kim* 30 Mayıs 1960 tarihli 37-38. sayısında kapaklarında Cemal Gürsel’e yer vermiştir. Bir magazin dergisi olan *Hayat* da 1 Temmuz 1960 tarihli 27. sayısında Cemal Gürsel’i kapağına taşımıştır. Derginin yazarlarından Yılmaz Çetiner’in verdiği bilgi bu görüşü desteklemektedir:

“Dergimizin sahibi Şevket Rado, Gürsel ve MBK üyelerinden söz etmenin “tiraj nedeni” olduğunu vurgulamıştır. Biz de hemen MBK subaylarının fotoğraflarını bulduk, özgeçmişlerini istedik. *Hayat*’ın 27 Mayıs’tan sonraki ilk sayısında bunlara yer verdik. Tirajı 120 bin ile 150 bin arasında değişen ve ciddi, etkili

duruşmalarını her gün özel bir ekiple izlemiş, Anayasa Komisyonu içindeki *çalkantılara ışık tutmuş*, CHP içi hizipleri *mercek altına almış*, yeni parti çalışmalarını gün be gün takip etmiş, MBK'da yaşanan ikiliği ve ardından tasfiyeyi *ilk önce sezenlerden* olmuştur. Belgeleri ortaya çıkarmayı ve daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış resimleri kullanmayı hedefleyen dergi, DP'li yöneticilerin özel hayatlarına dair mektuplar, anı defterleri, tanık ifadelerini bulup, yayınlamıştır. Başta Andan Menderes ve Celal Bayar olmak üzere DP'liler hakkında oldukça aşağılayıcı bir yayının dili oluşturmuştur.⁸

4. İsmet İnönü ve SIR Dergisi

Derginin sunuş yazısını İsmet İnönü kaleme almıştır. İnönü yazısında derginin ismine dikkat çekmiş yazarların “millet hizmetinde hakikatleri söylemeyi hedefleyen” önemli bir vazifeyi üstlendiğini belirtmiştir. Derginin ismi *haberleşme hürriyetine* vurgu yapar bir şekilde ironi içermektedir: SIR. Aslında DP döneminde basına uygulanan yasaklara, sansüre ve baskıya gönderme yapılmıştır. Dergi İnönü'nün, “SIR, mecmuası siyasi hayatımızın nazik bir devrinde çıkıyor. Büyük inkılâp, tarihî seyri içinde yürümektedir. Bu inkılâbın şerefle ve başarıyla vazifesini yapmasında basınımızın hizmetini ifa ederken, SIR Mecmuasının da değerli bir mevkide bulanacağına eminiz” basının önemine vurgu yapan yazısıyla yayın hayatına başlamıştır (*SIR*, 21 Haziran 1960, s.1).⁹ Yeni bir dergi çıkarken bir sunuş yazısı talebi o dönemin yaygın bir uygulaması olmuştur. 1958 yılında CHP'ye yakın bir çevrenin çıkardığı *Kim* dergisi İsmet İnönü'nün “Demokrasi yolunda” başlıklı, imzalı yazısıyla yayımlanmıştır. İnönü yazısında haftalık siyasi dergilerin önemli bir misyonu olduğuna, *siyasi hadiselerin üzerinden bir hafta geçtikten sonra daha sakın bir araştırma süzgecinden geçirilerek yazılması ve vatandaşa anlatılmasının* kıymetine değinmiştir (Özcan, 1996, s. 33). *Akis*'in çıkış sürecinde de benzer bir hikaye söz konusudur. Tarafsız bir aktüalite dergisi çıkarmayı hedefleyen Metin Toker, hem muhalefet partisi CHP'den hem de iktidar partisi DP'den yazı istemiştir. O dönem DP'nin resmi yayın organı olan *Zafer* gazetesinde çalışan ve DP'ye yakın bir çizgiye sahip Metin Toker'in bu

bir dergi olan *Hayat*'ın o sayısı 200 binin üzerinde sattı.”
(Çetiner'den akt. Öymen, 2018, s. 204).

⁸ Dergi Celal Bayar hakkında oldukça sert bir dil kullanmıştır. Dergiye göre, *İttihat Terakki'nin korkunç komitacılarından Yeşil Hoca* adıyla anılan, İnönü'yü *Atatürk'ü unutturmaya çalışmakla* suçlayanların başı olan Celal Bayar'a kendi partisinde bile “berbat Süleyman” denilmiştir. 27 Mayıs günü askerlerin imzalaması için verdiği istifa dilekçesini “Ben bunu imzalamam. Ben millî irade ile geldim.” sözlerini hatırlatan dergi, şimdi milletin “kendi iradesinin gerçek temsilcisi olan MBK”yı güvenle bağrına bastığını yazmıştır (*SIR*, 28 Haziran 1960, s. 16).

⁹ DP iktidarı döneminde, 1954-1960 yılları arasında 1161 gazeteci hakkında kovuşturma yapılmış ve bunlardan 238'inin mahkûmiyetine karar verilmiştir. Gazete ve dergiler uzun süreli kapatma cezalarına çarptırılmıştır (Topuz, 1996, s. 166-168).

isteği İsmet İnönü tarafından *sorumlusunu tanımadığı, meşrebini bilmediği* gerekçesiyle reddedilmiştir. Başbakan Adnan Menderes ise bu isteği “Metin benim ağızından bir yazı yazsın, görüp imzalayayım, yayınlasın” şeklinde yanıtlamıştır. Metin Toker, 1954 seçimlerine ilişkin bir yazı yazmış, Menderes yazıyı imzalamış fakat *Akis*’in yayınlanması seçim sonrasında kalınca yazı yayınlanmamıştır (Özcan, 1996, s. 137).

Dergiye göre 27 Mayıs sonrası *bütün ülkenin gözü bir adama, yaşayan tek devlet adamı ve büyük bir lider olan İsmet İnönü’ye* çevrilmiştir. Derginin ikinci sayısında İnönü’yle yapılan bir röportaja yer verilmiştir. Röportajın başlığı: “Bütün milletin gözü, şimdi İsmet İnönü’de. Paşa acaba bu günlerde ne yapıyor, ne düşünüyor?” olmuştur. 77 yaşında olan İnönü, yazı içerisinde sık sık “İnönü bahtiyar, İnönü zinde, İnönü delikanlı” şeklinde tarif edilmiştir. Dergi için “her zaman doğruyu gösteren, ikaz eden”, “gölgelen(e)meyen şöhret” İnönü, “Türkiye’nin kaderi, teminatı ve demokrasiyi tutan raptiye” olarak konumlandırılmıştır (Özen, 28 Haziran 1960, s. 18-19). Dergi incelendiğinde yayın çizgisinin İnönü’nün görüşleriyle paralellik gösterdiği, güçlü bir dil birliği içinde ve adeta “İnönü’nün sesi” olduğu görülmektedir.

5. Bir Siyasi Lider Olarak İsmet İnönü

İsmet Paşa Faktörü

İnönü’yü anlattığı *İkinci Adam* kitabında Şevket Süreyya Aydemir’in, Türk siyasal yaşamında kamuoyunun İnönü hakkında olduğu kadar hiçbir şahsiyet etrafında “*çatkın ve çelişkili*” olmadığı tespiti oldukça isabetlidir. Gerçekten de İnönü hakkındaki yorumlar tam bir zıtlık barındırır. Bir yandan “memleket gemisine demokrasi bayrağını çeken ve onu demokrasi denizine açan kaptan, Batı cephesindeki başarıları sonrası ülkeyi kurtaran ve Lozan’ı imzalayarak ülkeyi kuran bir tarihi şahsiyet” olarak yüceltilirken diğer taraftan “Atatürk’ü unutturmaya çalışan, milleti aç bırakan, kendisine Milli Şef ve değişmez genel başkan unvanları verdiren, diktatör biri” olarak da suçlanabilmiştir (Aydemir, 1968, s. 462). Siyasette her şeyden haberi olan, ihtimalleri hesaplayan, her şeyi duyan, gören etkin bir konuma, güce sahip olduğu her kesimce kabul edilen İnönü, liberal kesimce 1938 sonrası tek parti döneminde yaşananların hesabını vermemekle, özellikle DP taraftarlarınca ise darbeyi bilmesine rağmen engel olmamakla, *ihtilâl teşvikçiliği* yapmakla, idamları durdurmak için yeterli çaba göstermemekle itham edilmiştir. Tüm bu bakış açılarıyla birlikte Atatürk’ün ardından İsmet İnönü siyaseti belirleyen, yönlendiren ve değiştiren bir lider olarak Türk siyasal yaşamındaki etkinliğini güçlü bir şekilde uzun yıllar sürdürmüştür.

İnönü Atatürk döneminde, kısa süreli iki ayrılık dışında, değişmez başbakan olmuştur. Bu durum parti teşkilatında ve bürokraside güçlü bir etkinlik ve siyasi otorite sağlamasına da imkan vermiştir. Atatürk’ün ölümünden sonra Cumhurbaşkanlığı görevine geçişinin sorunsuz olmasında – o dönemin başbakanı Celal Bayar’ın bu sorunsuz geçişteki payı da akılda

tutularak- bu durumun etkisi oldukça belirgindir (Koçak, 2013, s. 565). İnönü'nün esas etkin olduğu dönem adını da taşıyan 1938-1945 yıllarını kapsayan Cumhurbaşkanlığı görevini yürüttüğü, Millî Şef dönemi olmuştur. Hakkında dile getirilen eleştirilerin birçoğu bu yılları kapsamaktadır. Hem İkinci Dünya Savaşı'nın her alanda özellikle ekonomik alandaki etkileri hem de halka uzak bir yapıya sahip olan parti bürokrasisi, ülkenin siyasi iklimine de yansımış ve tek partinin otoriter uygulamaları halkın DP'yi iktidara getireceği süreci de başlatmıştır. Halk yaşadığı her olumsuzluğu, baskıyı, yokluğu CHP'den ve partiden ayırmadığı İnönü'den bilmıştır. Bu anlamda DP'nin büyük bir halk, basın, aydın, ordu, gençlik desteğiyle iktidara geldiğinde, CHP'nin tek parti uygulamaları ve onun uygulatıcısı olarak İnönü düşünülmüş ve tepki paylaştırılmıştır (Ahmad, 1992, s. 27).

Bu bakış açısından farklı olarak İnönü'yü halk ile bürokrasi/parti arasında yaşanan bu süreçten habersiz, tarihi bir şahsiyet, siyaset üstü bir lider konumunda gören görüşte mevcuttur. Özellikle 27 Mayıs darbesini gerçekleştiren subayların anıları, ordunun İnönü'ye bakışını göstermesi açısından oldukça aydınlatıcıdır. MBK üyelerinden biri olan Numan Esin, tek parti dönemindeki anıların olumlu olmamasına rağmen 1950 sonrasında bir değişim geçiren CHP'nin içinde "halka yakın olmayı savunan, elinde asa, ayağında çarık, herkesle tokalaşan, partiye yeni bir dinamizm getiren Kasım Gülek ile seçkin bir tavrı olan ve Lord Aksal olarak tanımlanan İsmail Rüştü Aksal arasında yaşanan rekabette, Aksal'ın galip gelmesine izin veren" İsmet İnönü'ye genç subaylar olarak kızsalar da onu her zaman "Kurtuluş kahramanı" olduğu için sevdiklerinden bahseder. Onlar için İnönü, "kendisi iktidardayken demokrasiyi getiren" bir adamdır (Esin, 2005, s. 90). Bir diğer MBK üyesi Orhan Erkanlı'nın da anlattıkları, Esin'i destekler niteliktedir. Ordunun İnönü'ye daima saygılı olduğunu, 1945-1950 arasında yaşananların askerleri "Halk Partisinden soğutsa da İnönü'ye olan bağlılığı eksiltmediğini" belirtir. Askerler için İnönü "ayrı bir kıymet, tarihi bir şahsiyet" iken CHP başka bir "kuruluş"tur. Erkanlı'nın sözleri İnönü imgesinin altını çizer:

"Halk Partisi İnönü değildi ya da tam tersi İnönü Halk Partisi". Millî kahraman ve devlet kurucusu İnönü'yü bir partinin malı olarak kabul etmiyorduk. İnönü bir milletin şefi, lideriydi bir partinin tekeline giremezdi. O dönemde orduda şöyle bir düşünce vardı aramızda: İnönü parti işleriyle uğraşmasın, tarafsız cumhurbaşkanı olsun, Demokrat Parti ya da Halk Partisi hangisi iktidara gelirse gelsin, fakat İnönü devletin başında kalsın. İnönü'nün başta olmadığı bir Türkiye tasavvur edemiyorduk. İnönü Atatürk'ün vekili ve devamıydı" (Erkanlı, 1973, s. 309-310).

İnönü, 1950-1960 yılları arasında iktidarda olmasa da siyasetteki ağırlığını kaybetmemiştir. "Her siyasi olayın başı ve sonu paşa ile başlar sözü" bu

siyasi güce işaret eder (*SİR*, 28 Haziran 1960, s. 16). Güçlü bir lider figürü olarak İnönü'nün siyasal alanda taraftarı olmak da rakibi olmak da kolay olmamıştır. Aziz Nesin'in Numan Esin'e söylediği “Sizin işiniz çok zor. Siz, İsmet Paşa'ya karşı da olamazsınız, yanında da!” şeklindeki sözleri bu tespiti destekler niteliktedir. Esin, İsmet Paşa'nın ihtilal döneminde de zayıf olmadığını, halkın içinde tekrar güç kazandığını, muhalefetin büyük önderi ve saygınlığının doruğunda olduğunu ve kendilerini topluma kabul ettirebilmek için İsmet Paşa'yla mücadele etmek ve onu aşmak zorunda olduklarını ifade ederken, siyasetteki *İsmet Paşa faktörünün* etkinliğine dikkat çekmiştir (Esin, 2005, s. 139).

Metin Toker, İnönü'nün siyasetteki bu yönünü “*paşa faktörü*” olarak adlandırmıştır (Toker, 2020, s. 263). İnönü'nün olaylar karşısında suskun kalması da konuşması da *deprem yaratacak davranışlar* olarak nitelenmiştir. O yüzden herkes onun ne düşündüğünü ve bunu nasıl ifade edeceğini merak etmiştir. İnönü için yapılan *kafasında her gün yedi tilkinin dolaştığı ve tilkilerin kuyruklarının birbirine değmediği* şeklindeki benzetme, onun siyasal gelişmeleri hazırlama, sahneleme, insanları o olaylar içinde eritme yeteneğinin bir özdeyiş içinde vurgulanmasına atıf yapmaktadır (Arcayürek, 1983, s. 169-170). Türk siyasetinde yer alan siyasal aktörlerin hemen hepsi, İsmet İnönü ister CHP genel başkanı veya cumhurbaşkanı olsun ya da olmasın, “tarihi ağırlığı ve hizmetlerinin yanında sahip olduğu diğer nitelikleriyle beraber şahsiyeti ortaya çıkan bir İsmet Paşa faktörü”nün söz konusu olduğuna inanmıştır (Erkanlı, 1973, s. 314). Bir siyasi manevra ustası olarak değerlendirilen İnönü, siyasette fikri, tepkisi, desteği merak edilen bir lider olmuştur.

Toker bahsettiği *paşa faktörünün* farklı bir boyutunun ise *İsmet Paşa kompleksi/fobisi* olduğunu ifade etmiştir. Özellikle İnönü'nün muhaliflerine ve herkesten önce de Adnan Menderes'e atfedilen bu adlandırmaya göre, “İsmet Paşa, DP'lilerin iktidarını kabul etmiyor ve onları ilk fırsatta içten çökertmeyi planlıyordu. DP'liler İsmet Paşa siyasette olduğu sürece kendilerini güvende hissetmiyorlardı” (Ahmad, 1992, s. 48). İşte bu inançla DP iktidarı boyunca Menderes, Paşa'nın görüşlerini, söylediklerini önemsememiş ve bu ülkeyi “hala İsmet Paşa yönetiyor” yargısının oluşmasından çekinmiştir (Toker, 2020, s. 365).

Orhan Erkanlı, 27 Mayıs'tan sonra İnönü'ye oldukça önem veren Gürsel'in bütün devlet adamlarının kurtulamadıkları *İsmet Paşa kompleksine* kapıldığını ve onun *manevi ağırlığından* kurtulmak istediğini belirtir. Komite içinde siyasi partilerin kadın ve gençlik kollarının akıbeti tartışılırken üyelerden birinin “İnönü de kadın ve gençlik kollarının kaldırılmasına razı olmaz” sözü üzerine Gürsel'in öfkesini

“Bıktık bu İsmet Paşa'dan, tuvalete gitsek İsmet Paşa'ya mı soracağız? Kırk senedir bu zatın peşinden gittik, geldiğimiz yer belli... Yeter artık, bundan sonra devleti biz idare edeceğiz. Paşa

evinde otursun ve işlerimize karışmasın. Oynanmak istenen oyunları biliyorum; siz de ne Halk Partisi'ne ne İsmet Paşa'ya ve diğerlerine alet olmayın. Sorumluluk bizimdir, yetkilerimizi de biz bildiğimiz anladığımız şekilde kullanacağız.”

sözleriyle anlatır. Erkanlı bu sert sözlere şaşırıklarını ama komite içinde CHP'yi destekleyen kanadın bu sözleri İnönü'ye iletteğini bildiği için Gürsel'in böyle sert çıktığını belirtir (Erkanlı, 1973, s. 300-301). Gürsel böyle tepki verse de İnönü'ye olan tutumu dalgalı bir şekilde devam etmiştir. SIR, 22. sayısında hazırladığı bir anket ile “150 Türk meşhuruna” siyasal gündemin en önemli konularını sorduklarını belirtir. Sorular şöyledir:

“Vatandaş olarak siz kimin cumhurreisi olmasını temenni edersiniz? Sizce en büyük parlamento şahsiyetimiz kimdir? Anayasayı nasıl buluyorsunuz? Sizce Başvekil kim olmalıdır? Üçüncü partinin lideri kim olmalıdır?, Üniversite çökmüş müdür? Siz şimdiye kadar ya da şimdi hangi gazetelerin vazifesini tam yaptığını düşünüyorsunuz? İdam cezalarına taraftar mısınız? Reisicumhur seçimlerinin tek dereceli olmasını yani halk tarafından seçilmesini tasvib ediyor musunuz? Hangi kitabı okuyorsunuz ya da seversiniz?” (SIR, 8 Kasım 1960, s. 26).

MBK üyesi Ahmet Yıldız, “Sizce en mühim parlamento şahsiyeti kimdir?”, Cemal Gürsel'de “Reisicumhur kim olmalı?” sorusuna İsmet İnönü cevabını vermiştir. (SIR, 15 Kasım 1960, s. 18).¹⁰ Demokrasi sürecinin devam ettirilmesinde liderlerin rolü önemli olmuş ve daha da ön plana çıkmıştır. İsmet İnönü siyasetin değişen şartlarını fark eden ve bu şartlara uyum sağlama ya gayret eden bir lider olmuştur. Kurtuluş Savaşı'ndan gelen bir ağırlığa sahip olan ve Cumhuriyet'in kurucu kadrosunda yer alan İnönü, büyük bir politika birikimine ve yönetim tecrübesine sahiptir. Bu anlamda da onun

¹⁰ Dergi, ilk cevapları yayınladığı sayısında anket metninin altına şu notu düşmüştür:

“SIR ilan ettiği anketine meşhur şahsiyetlerimizden gelen ilk altı cevabı yukarıda yayınlamaktadır. Ancak, bazı makamlar tarafından anketin yayınlanmasında mahzur görüldüğü hatta bu kabil suallerin ve cevaplarının bir nevi politika olabileceği ihsas edildiği için, bundan sonraki cevapları yayınlamayacağımızı okuyucularımıza üzülerek bildirmek isteriz. Belli bir süre siyasi faaliyet yasak olduğu için biz bu ikazı basın hürriyetine vurulmuş bir darbe olarak büyütüyoruz. Basın Yayın Umum Müdürü ve MBK üyesi Ahmet Yıldız'ın ‘Ne boğazı sıkılan ne de yutkunan bir basın umumi efkâra tercüman olamaz’ sözünden bir mana çıkarıp, biz yutkunmak mecburiyetinde kaldık dememek için ilk cevapları neşrediyoruz. Anketimize gelen cevapların neşrine siyasi faaliyet açıldığı zaman devam edeceğiz.” (SIR, 15 Kasım 1960, s. 17-18).

siyasal yaşamında en önemli özelliği ayakta kalma becerisi olmuştur (Demirel, 2021, s. 161). Bu beceri de sevenleri için *İsmet Paşacılık* olurken, karşısında olanlar için bir tür *İnönü kompleksine* dönüşmüştür.

6. *SIR*'a Göre “Millî İradenin Yeniden Tesisi”: 27 Mayıs ‘İnkılabı’

SIR, 27 Mayıs askerî darbesini “ikinci bir Kuva-yı Millîye ruhuna sahip, memleketçi ve aydın subaylar hareketi” olarak tanımlamış ve *darbe* kelimesini kullanmaktan kaçınmıştır (*SIR*, 28 Haziran 1960, s. 4). Derginin ilk sayısının kapağında Cemal Gürsel, arka planda ise mahkûm kıyafetleriyle resmedilmiş Celal Bayar, Adnan Menderes ve DP'liler vardır. Bir anlamda *kazananlar ve kaybedenler*. Dergiye göre, *inkılabın* manevi şartları aydınlar, basın, politikacılar, üniversite hocaları ve gençler tarafından –yıllarca sürdürülen- bir mücadele sonucunda hazırlanmıştır. 27 Mayıs *inkılabı*, Türk ordusu tarafından diktatörlüğü tasfiye, demokratik rejimi iade ve millî iradeyi yeniden tesis etmek için Türk milleti adına yapılmıştır. Bu yüzden 27 Mayıs'a, “millî kurtuluş hareketi” adı da verilmiştir (Kuran, 28 Haziran 1960, s. 9). Atatürk devrimlerinin devamı olan 27 Mayıs *inkılabı*, DP'nin *sahte meşruluk iddiasına* karşı yapılan *millî bir reform hareketi* olmuştur (*SIR*, 6 Aralık 1960, s. 3). Dergi de 27 Mayıs, “millî birlik güneşi”, “kibar”, “beyaz”, “nazik”, “mütebessim şirin”, “güzel” ve “asil ihtilal” sıfatlarıyla adlandırılmıştır (*SIR*, 21 Haziran 1960, s. 8, 16). Dergi, İsmet İnönü'nün 27 Mayıs hakkında “ihtilâl hareketini memlekette meşru bir ameliyat olarak kabul ederim” sözleri düşünüldüğünde darbeyi meşru kabul eden görüşüyle uyum içindedir (*Cumhuriyet*, 2 Haziran 1960, s. 1).¹¹

7. *SIR* için “Normale Dönüşün Anahtarı”: Seçimler Ne zaman Yapılacak?

Darbe sonrası siyasal yaşamın üzerinde en çok konuşulan konusu, seçimlerin yapılacağı tarih olmuştur. Bu konunun alt başlıkları cevabın kolayca verilmesini zorlaştırmıştır. Seçimlere gidilebilmesi için yeni bir anayasanın ve seçim yasaının hazırlanması gerekmektedir. Fakat daha çetrefilli olan diğer alt başlık ise, MBK'nın görevinin ne zaman biteceği tartışmasıdır. Bu tartışmalar oldukça kuvvetli bir ayrışmayı da beraberinde getirecektir. Dergi bu konuyu “Askerler gidecek mi?” başlığıyla sayfalarına taşıyarak masaya yatırmıştır. Dergi ilk sayısında 27 Mayıs'ın meşruiyetini tartışmış, onu

¹¹ İnönü, 21 Haziran 1960 tarihinde parti örgütüne bir genelge yollamıştır:

“CHP 27 Mayıs hareketinin ne başındadır ne de içindedir. CHP büyük vatandaş çoğunluğu ile beraber, 27 Mayıs'tan önce memleketin içinde bulunduğu şartları müşahede, tespit ve teşhis hususunda inkılabı planlayarak tatbik koymuş bulunan idealistlerle aynı görüş ve düşüncelere ve aynı inanca sahiptir.” (*Cumhuriyet*, 22 Haziran 1960, s. 1).

meşrulaştırma misyonu edinmiş fakat meşruiyetin devamı hususunda *en kısa sürede seçimlere gidilmesi* şerhini düşmüştür:

“27 Mayıs bir hükümet darbesidir. Millet ve vatandaş aleyhine işleyen gayrimeşru hale gelmiş bir teşekkülü devirmek üzere yapılmıştır. Bu noktada gayri kanunidir fakat meşru bir hükümettir. Böylece bu hükümetin meşruluğunu devam ettirebilmesi için vaatlerini tutması, yeni anayasa hazırlandıktan sonra serbest ve dürüst seçimlerle iktidarı siyasi partilere bırakması ve siyasetten tamamen çekilmesi gerekir.” (Kuran, 21 Haziran 1960, s. 14-15).

Yine derginin başyazarı İlhan Engin, MBK'nın en temel hedefinin seçimleri bir an önce yapmak olduğunu vurgulamıştır (Engin, 16 Ağustos 1960, s. 7). Derginin köşe yazarı Oğuz Oran, Türkiye'nin “Orta Şark statüsünde bir ülke olduğunu düşünenlere ve bir Nâsır hareketi gibi millî gayelerin ön planda olması gerekliliğine vurgu yapanlar” a verilecek en güzel cevabın en kısa sürede seçimlerin yapılması ve MBK'nın iktidarı devretmesi olduğunu belirtir (Oran, 16 Ağustos 1960, s. 13). Oran'ın burada tepkisi iktidarı bırakma düşüncesine olumlu bakmayan MBK içindeki gruba olmuştur. Henüz kamuoyuna yansımaya da Komite içinde böyle bir ayrılığın olduğu düşüncesi dergi tarafından öğrenilmiş ve bu görüşe en başından itibaren şiddetle karşı çıkmıştır.

SIR yazarı kendisi de emekli bir asker olan Sadık Aldoğan, ilk yapılması gerekenin anayasayı yapacak bir Kurucu Meclisi oluşturmak olduğunu, anayasa halk tarafından kabul edilene kadar da MBK'nın görevine devam etmesi gerektiğini vurgulamıştır. MBK'nın görevi bu süreç tamamlanınca bitmelidir (Aldoğan, 19 Temmuz 1960, s. 9). İnönü seçimlerin tarihi konusunda “İnkılabın asil ve sağlam bir tarafı süratle genel seçimlerin yapılacağına taahhüt edilmesidir. Süratle seçimlerin yapılmasında saymakla bitmez millî menfaatler vardır. Mesele mümkün olan süratin ne olabileceğinin tayinindedir. Yapılması mutlaka gerekli devlet işlerinin sonbahara kadar bitirilmesini temenni ederim.” sözleri ile askerlere hatırlatmada bulunmuştur. Gürsel de İnönü'nün sözlerine karşılık aynı gün “seçimler için daha epeyce zamana ihtiyaç vardır” cevabıyla anayasa yapılmadan seçimlere gidilemeyeceğini belirtmiştir. Dergi de anayasa komisyonunun çalışmalarının uzamasına tepki göstermiş ve MBK'nın seçimlere gidilmesinin ön şartı olan anayasa yapımı için komisyonu uyarması gerektiğini dile getirmiştir.

8. Askerler Gidecek mi?

Kamuoyunda askerler gidecek mi, kalacak mı, inkılap hedefini aşmalı mı, aşmamalı mı? sorularının tartışıldığı bir zamanda Başbakanlık müsteşarı Alparslan Türkeş

“bazı teşekküller bir an evvel seçimleri yaptırıp, iktidarı onlara teslim etmemizi bekliyor, diğer bir kesim ise rakiplerinin

karşısında kuvvetlenmek, teşkilatlanmak için seçimlerin gecikmesini istiyor. İktidarların başaramayacağı, MBK'nın başaracağı davalar vardır. Demokrasimiz Türk sistemi bir demokrasi olmalıdır. Çünkü her milletin kendi özelliğine göre bir sistemi olur. Tıpkı elbise gibi. Nasıl bir insanın kendi vücuduna göre yapılmayıp başkasının sırtından alınan elbise onun üzerinden sarkar, iyi durmazsa, başka milletlerin de idarelerini aynen taklit edip almak, taklit edenler için zararlı olur.”

beyanatıyla hem CHP'yi hem de Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)'ni hedef almıştır (SIR, 6 Eylül 1960, s. 9).

SIR, Türkeş'in kendi içinde haklı olabileceğini belirttiikten sonra, bunun MBK'nın resmi görüşü olup olmadığını sorgulamıştır. Dergi, İnönü'nün seçimlerin bir an önce yapılması fikri doğrultusunda, seçim tarihinin netleşmemesinin vatandaşı huzursuz ettiğini belirtmiştir. 27 Mayıs “*inkılabının*” bütün memleket tarafından benimsenmesinin nedeni “*inkılabın demokrasi rejimine olan bağlılığı*” ve demokrasideki en önemli değerın seçim olduğunu kabul etmesidir. Böylece SIR, Türkeş'e verdiği cevapla hem dergi olarak kendilerinin tavrını hem de halkın askerlerin kalmasını desteklemeyeceğini açıkça ifade etmiştir (SIR, 6 Eylül 1960, s. 9).

SIR'a göre, “27 Mayıs inkılabının fikrî yapısı hürriyet”tir. Bu hürriyet düzeni çerçevesindeki meseleler bir anayasa ile çözüldüğü zaman askerler de artık *ikinci cumhuriyetin bekçiliği görevine* dönmelidir. 27 Mayıs *inkılabının* hedefinin, ülkeyi bir çetenin idaresinden kurtarmak, hürriyet fikrine ve ruhuna yatkın bir demokratik idareye teslim etmek olduğunu savunan dergi, Devlet Başkanı Gürsel'in seçim tarihini Mayıs ayından Ekim 1961'e uzatmasından cesaret alarak *27 Mayısın tarihi bir fırsat olduğunu, bunun kaçırılmaması gerektiğini ve seçimlere hemen gidilmemesini savunarak adeta MBK'yi sınırları dışına çıkmaya davet eden* kişi ve gazetelerin varlığından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. SIR, “bu görüşü reddediyoruz, partilerin yanlışları olabilir ama şark kurnazlığı ile milleti emrivakilerle yönetmek olmaz, bu görüş MBK'ya millî menfaatler dışında yol göstermektir” sözleriyle oldukça net bir şekilde tarafını belirten ifadeler kullanmıştır (Oran, 6 Eylül 1960, s. 17). SIR'ın yayınından rahatsız olduğu gazete Öncü gazetesidir. Öncü, arkasında Alparslan Türkeş'in olduğu bir gazetedir. MBK'nın görüşlerini rahatça ifade edebilmesi için düşünülmüştür. Gazete askerlerin iktidarda kalma tartışmaları gündemdeyken, MBK içindeki *iktidarda kalma yanlısı* ekibin görüşlerini savunan bir politikaya yönelmiştir. İnönü eleştirilerinin sıkça yer aldığı gazete, 13 Kasım 1960'da yapılan tasfiyeden sonra el değiştirmiştir.¹²

¹² Öncü gazetesi 23 Ağustos 1960 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. SIR Dergisi, Öncü'nün basın hayatına giriş sürecine yer vermiştir.

9. 27 Mayıs Kime Karşı Yapıldı?

Darbe sonrasında basında ve siyaset kulislerinde sorgulanan ve cevap aranan soru, İnönü ve partisi CHP'nin MBK ile ilişkisi olmuştur. Gürsel'in müdahale sonrası İnönü'yü arayıp haber vermediği için özür dilemesi ve ardından da "emirleriniz bizim için peygamber buyruğudur" sözleri MBK'nın CHP yanlısı olduğu ve iktidarı CHP'ye vereceği yönünde iddiaların ortaya atılmasına sebep olmuştur.¹³ 27 Mayıs'ın *kime karşı yapıldığı* sorusu siyaset arenasında konuşulmaya devam ederken, MBK'nın en aktif üyelerinden Numan Esin "inkılabı halkı, birbirine düşen politikacıların elinden kurtarmak" için yaptıklarını belirten bir konuşma yapmıştır. İnönü, 9 Eylül'de CHP'nin 38. kuruluş yıl dönümü sebebiyle yaptığı konuşmasında direk Esin'in demecini hedef almış ve 27 Mayıs'ın parti kavgasına son vermek için yapıldığını söylemenin "ihtilâle yanlış teşhis koymak" olacağını belirterek

"27 Mayıs inkılabını milletçe mukavemet edilen bir zalim gidişin idarecilerine karşı girişilmiş bir teşebbüs değil. Partiler arası bir boğuşmaya son verecek bir müdahale şeklinde görmek kadar CHP'yi de bir an evvel iktidara gelmek hırsıyla sabırsız ve telaşlı olduğunu sanmak yanlış teşhisin bir başka yüzüdür"

"27 Mayıs'tan birkaç ay sonra MBK'nın bir gazete çıkaracağı iddiaları gündeme geldi. Ankara'nın tanınmış gazetecilerinden olan Ziya Tansu'nun, bol para vererek Altan Öymen, Oktay Ekşi, Nilüfer Yalçın gibi tanınmış gazetecileri 'Yeni Işık' adını verdiği gazetesinde çalışmaya davet ediyordu. Bu gazeteye Alparslan Türkeş'in de ortak olduğu dedikoduları yayıldı fakat bir süre sonra Türkeş'in kendisinin değil karısının ortak olduğu ortaya çıktı. Bu söylentiler MBK içinde de duyulunca Türkeş grubu ile diğer grup arasında sert tartışmalar cereyan etmiştir. Türkeş gazeteyle ilgisini kestiğini göstermek için Ziya Tansu'ya gazetenin ismini değiştirmesini söylemiş, Tansu'da gazeteye "Öncü" ismini vermiştir. Üniversitede yapılan tasfiyeler konusunda eleştirel yazılar yazılmasını istemeyen Türkeş, Aydın Yalçın'ın bir yazısına da müdahale etmiştir. Altan Öymen, Oktay Ekşi gazetenin el altından Türkeş ile olan bağlantısını anlamışlardır. 14'lerin tasfiyesi sonrası gazete çalışanları Gazetenin imtiyazını Tansu'dan almıştır" (SIR, 22 Kasım 1960, s. 16, 17).

Öncü gazetesi hakkında bkz. Meltem Şahin (2017). *Öncü: 27 Mayıs 1960 askerî darbesinin ardından çıkan bir gazetenin tarihi* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Erciyes Üniversitesi.

¹³ Bu iddiaların başlıcaları: "İnönü'nün iktidar hırsı hala dinmedi", "İktidarın CHP'ye devredilmesini istiyorlar", "CHP ve İnönü'den hesap sorulmalıdır", "MBK dört yıl kalmalıdır", "CHP'nin iktidara gelmemesi gerek" (SIR, 13 Eylül 1960, s. 6).

sözleriyle cevap vermiştir (SIR, 13 Eylül 1960, s. 6; *Milliyet*, 10 Eylül 1960, s. 1).

İnönü'nün Esin'in sözlerine cevap vermesi, siyasal kulislere İnönü'nün MBK ile ters düşmesi olarak yorumlanmıştır. Gürsel düzenlediği basın toplantısında “İnönü ile MBK arasında ihtilaf var mı” sorusuna MBK içinde herkesin aynı düşünmediğini belirtmekle yetinmiştir (SIR, 20 Eylül 1960, s. 26). SIR yazarı Oğuz Oran “Atatürk mektebinin bir numaralı ordinaryüs profesörü” İnönü'nün *yanlış teşhiste* ısrar edenler sözünü isabetli bulduğunu belirtmiş ve Numan Esin'in sözlerine karşı çıkmıştır. Ona göre “CHP, DP'nin gerçek zihniyetinin kamuoyuna gösterilmesi için büyük çaba sarf etmiştir. CHP'nin yaptığı bu mücadele olmasaydı, bu zihniyet ortaya çıkarılamazdı ve ihtilalin meşruluğu da oluşmazdı” sözleriyle İnönü'nün yanında, Esin'in karşısında yerini almıştır (Oran, 20 Eylül 1960, s. 25). Aslında bu durum İnönü-MBK karşıtlığı değildi. MBK içinde başını Alparslan Türkeş, Numan Esin ve Muzaffer Özdağ'ın çektiği “seçimler için erken olduğunu düşünen, yapılacak reformlar olduğunu ve bu yüzden iktidarda dört yıl kadar kalmak gerektiğini savunan” grup arasındaki bir anlaşmazlıktır. SIR, bu tablo karşısında MBK'nın içindeki bu gruba karşı İnönü'nün yanında olmuştur. İnönü ile Esin'in karşılıklı konuşmaları MBK içindeki ikiliğin su yüzüne çıkmasına neden olmuş ve 14'ler olarak adlandırılacak bu grubun tasfiyesine giden zincirin de ilk halkasını oluşturmuştur. Gürsel, 20 Ekim'de MBK içerisinde nifak olduğu ve diktatörlüğe gidişi isteyenlerin bulunduğu dair çıkan haberler üzerine bir tebliğ yayınlamış ve buna izin verilmeyeceğini belirtmiştir.

Bu tartışmalar devam ederken ve MBK içindeki ayrışma daha da köklenirken, MBK üyelerinden otuz kişilik bir ekip 27 Mayıs'ın manasını ve yapılan işleri anlatmak, kendilerini tanıtmak için yurt gezisine çıkmıştır. Geziler devam ederken Başbakanlık müsteşarı Alparslan Türkeş istifa etmiştir. İstifa haberini *ani ayrılık* olarak veren SIR dergisi, istifanın kamuoyu tarafından tasvip edildiğini ve *idarenin sivillere devredilişinin* memnuniyetle karşılandığı yönünde yorumlamıştır (SIR, 27 Eylül 1960, s. 1). Derginin yorumu aslında tarafını da açıkça ortaya koymuştur. Türkeş'in istifası tasfiyenin hızlanmasına sebep olmuştur. SIR dergisi, ilk başından beri askerlerin kısa sürede iktidarı bırakması taraftarıdır. SIR ilk sayısında *Millî Birlik Partisi* adıyla bir parti kurulacağı iddialarına yer vermiştir. Partiyi üniversite profesörlerinden bir grup mu yoksa ordudan ayrılacak subayların mı kuracağı konusunda tartışmaların yaşandığını belirten dergi, buna ihtimal vermediklerini, askerlerin siyasi hayatta bir parti olarak yer almak yerine “milletin gönlünde kalmayı” tercih edeceklerini belirterek, askerler tarafından kurulacak parti fikrine sıcak bakmadığını belirtmiştir (SIR, 21 Haziran 1960, s. 26). Aslında partileşme fikri, iktidarda uzun süre kalmak isteyenlerin bu amaçlarını gerçekleştirmek adına ortaya attıkları bir fikir olmuştur (Kayalı, 1994, s. 75).

10. *SİR* için “Demokrasiye Giden Yol”: 14’lerin Tasfiyesi

İnönü’nün, 29 Mayıs 1960 tarihinde devlet başkanı Gürsel ile yaptığı görüşmede ona verdiği tavsiyelerden biri de en kısa sürede seçimlere gidilmesi olmuştur. Daha sonraki demeçlerinde de bu hususun altını çizen İnönü’nün bir an önce seçime gitme isteği onu, MBK içinde iktidarı bırakma yanlısı olmayanlarla karşı karşıya getirmiştir. İnönü, 9 Eylül’de yaptığı konuşmasında 1961 Ekiminde seçimlerin yapılmasıyla, yeni yöneticilerin MBK üyelerine layık oldukları saygıyı göstereceklerini içeren sözleriyle MBK üyeleri için *siyasal bir korunmadan* bahsetmiştir. *SİR*’ın MBK’nın *en çetin cevizleri* olarak adlandırdığı Türkeş, Esin ve Özdağ’ın görüşleri dikkate alındığında İnönü’nün bu sözleri bir *savaş başlatma* işareti olarak yorumlanabilir (Gevgili, 1981, s. 154). Tasfiyeye giden süreçte *SİR* dergisi, sert çıkışları olan MBK üyesi Numan Esin’in sözlerini sık sık manşetine taşıyıp cevaplamıştır. Esin’in “gelecek iktidar çalışmazsa, yeni bir ihtilalin öncüsü yine biz oluruz” şeklindeki demecine *SİR* yazarı Engin,

“(…) ihtilaller iktidar çalışmıyor diye yapılmaz, anayasa çiğnenirse, partizanca işlerle kardeş kavgasına yol açılırsa yapılır, çalışmayan iktidara vatandaş oy vermez. Numan Esin bilir ki, müesseseleri kurulmuş, demokratik düzenini tahakkuk ettirmiş bir cemiyette ihtilalden evvel millet oyu neticeyi daha salim bir şekilde doğurur.”

sözleriyle cevap vermiştir (Engin, 4 Ekim 1960, s. 7).

MBK’nın 14 üyesi 13 Kasım 1960 tarihinde tasfiye edilerek, yurt dışı görevlere gönderilmiş ve MBK yeniden kurulmuştur.¹⁴ *SİR*, tasfiye edilen 14’leri “CHP’ye karşı olan hizip” olarak adlandırmıştır. Aslında tasfiyeye giden süreç MBK içinde iki farklı görüşün Haziran ayında şekillenmesiyle başlamıştır. Komite içinde Ekrem Acuner, Sami Küçük, Osman Köksal gibi CHP’ye yakın isimler ile başını Alparslan Türkeş, Numan Esin ve Muzaffer Özdağ’ın çektiği ve CHP artı ordu formülüne karşı çıkan iki grup vardır. Esin anılarında Türkeş’in parti kurma fikrine sıcak baktığını fakat CHP’nin yani İnönü’nün buna karşı çıktığını, halkın kendilerine sempati duyduğunu fakat politikaya girmelerine İnönü’nün engel olduğunu belirtir. Ona göre, tasfiyelerine sebep olan dış güç *İsmet Paşa ve CHP* olmuştur (Esin, 2005, s. 165). Erkanlı da CHP’nin tasfiyedeki rolü konusunda Esin’le hemfikirdir. İnönü’nün erken seçimden başka derdinin olmadığını, seçimleri kazanmayı ümit ettiğini belirten Erkanlı, tasfiyelerle seçim yolunun açıldığını ve İsmet Paşa’nın önünde engel kalmadığını savunmuştur (Erkanlı, 1973, s. 313). Dergi

¹⁴ Tasfiye edilen üyelerin isimleri şu şekildedir: Alparslan Türkeş, Münir Köseoğlu, Orhan Erkanlı, Numan Esin, Orhan Kabibay, Ahmet Er, Fazıl Akkoyunlu, Mustafa Kaplan, Muzaffer Özdağ, İrfan Solmazer, Muzaffer Karan, Münir Köseoğlu, Dündar Taşer.

CHP genel idare kurulu toplantısı için İnönü'nün evine gelen CHP'lilerin bu konu hakkında SIR muhabirinin sorularına yorum yapmasalar da hepsinin bu olaydan duydukları memnunluğun gözlerinden okunduğunu belirtmiştir (SIR, 15 Kasım 1960, s. 7). Ergin, demokrasiye giden yolun ilk şartının seçimlerin bir an önce yapılması gerekliliği olduğuna, 14'lerin tasfiyesiyle de bu yolda süratin artırıldığına, "Türk milletinin istikbalinin ancak ve ancak demokratik bir nizam içerisinde selamete çıkacağına" vurgu yaparken, dergi de bu yolda yapılan müdahalelerin *hayırlı* olduğunu savunmuştur. Böylece, dergiye göre "ikinci Cumhuriyet, 14'lerin tasfiyesiyle yeniden kurtarılmıştır." (SIR, 15 Kasım 1960, s. 25; Engin, 15 Kasım 1960, s. 11). Kurucu Meclis'in açılması için hazırlıkların yapılması MBK içinde iki görüşü karşı karşıya getirmiş, Gürsel ve Türkeş bu konuda anlaşamamışlardır (İpekçi vd., 1965, s. 493). Gürsel, tasfiye sonrası yaptığı konuşmada Kurucu Meclis'in en kısa sürede oluşturulacağını belirtmiştir (Weiker, 1967, s. 88). Nitekim 14'lerin tasfiyesi sonrasında İnönü'nün ve SIR dergisinin bir an önce oluşturulmasını istediği Kurucu Meclis'in kurulma süreci hızlanmıştır.

11. SIR için "Tek Kozu İnönü Olan Parti": Cumhuriyet Halk Partisi

Dergi, partiler başlığıyla her sayısında, genel politik manzarayı çizmeye çalışmıştır. SIR, *iktidar namzedi* olan CHP'nin halkta bir hayal kırıklığı yarattığını iddia etmiştir. Dergiye göre, 26 milyon insanın davalarına çözüm bulmak yerine "şekerleme yapan" CHP'nin, siyasi faaliyete izin verildiği zaman seçmenin karşısına çıkaracağı bir programı yoktur. CKMP'yi amaçsız bulan dergi, Türkiye'nin tek partisi olarak CHP'yi işaret etmiş ve tüm hatalarına rağmen "ülkenin kaderini eline alıp aydınlığa götürme görevine" dikkat çekmiştir. Dergi, CHP'nin içinde yaşanan hizipçiliğin ülke için politika üretilmesine engel olduğunu, partinin İlk Hedefler Beyannamesi'nde savunduklarının, MBK tarafından yerine getirildiğini belirtmiştir. Bu durumda başka bir hazırlığı olmayan CHP'liler "elinden okuyacağı şiir alınmış ve sahnenin ortasında ne söyleyeceğini şaşırılmış bir müsamere çocuğu durumuna düşmüştür ve her zor durumda kaldıklarında yaptıklarını yaparak gözlerini İnönü'ye çevirmişlerdir." Dergiye göre, İnönü'nün sessiz kalması ise CHP'nin tepkisiz kalmasına neden olmuştur (SIR, 26 Temmuz 1960, s. 3).

SIR yazarı Oran, seçime hazırlık yapmayan CHP'nin topluma ne vaat ettiğini sorgulamıştır. Ona göre, tüm kozlarını kaybeden partinin *sapasağlam duran tek kozu İnönü'dür*. "Toplum psikolojisi liderlerin tarihi şahsiyetlerini asla inkâr etmez. Millet İnönü'ye güveni, huzur getireceğine ve ikinci cumhuriyetin bütün kurumlarına sadık kalacağına inancı vardır. Ama bu yeterli değildir." sözleriyle Oran'a göre CHP, kendisini halka açmalıdır. Sadece bilim adamlarını ve uzmanlığı dikkate alıp onların sözlerini dinlemek, "altı oku bir kalıp unsur gibi anlamak" CHP'yi halka yaklaştırmaz (Oran, 26 Temmuz 1960, s. 18). Dergi, CHP'de genel sekreterlik için hazırlanan Kasım Gülek'e "el sıkamak ve konuşmalar yapmak devrinin bittiğini" ve yeni yöntemler bulması gerektiğini, İsmail Rüştü Aksal'a ise "Lord Aksal" olarak anılmasına sebep olan, halka uzak politikalarından vazgeçmesi gerektiğini

hatırlatmıştır. Dergiye göre bu ikiliği ancak İnönü çözebilecektir. CHP bir an önce çalışmaya başlamalı ve partili olmayan vatandaşlarla temas etmek için yurt gezilerine çıkmalıdır (*SİR*, 20 Aralık 1960, s.17).

Dergi yedinci sayısının kapak fotoğrafını, Altı Ok'a ayırmıştır. Fotoğrafta, Altı Ok her yerinden kırılmaya, kesilmeye, törpülenmeye çalışılmaktadır. Dergi, bunlar olurken CHP milletvekillerini “sinik” ve “hareketsiz” olmakla adeta “yaz ortasında kış uykusuna yatmak”la eleştirmiştir. Günlerini Anadolu kulübünde geçiren CHP vekillerinin kendilerini yarının iktidar adayı bir parti olarak görmesiyle yaptıklarının uyumlu olmayacağını, çalışıp halkın karşısına yeni açılımlarla çıkmak gerektiğinin altını çizmiştir. Dergi, vekillerin bunu İnönü'den beklediklerini fakat “İnönü'nün gölgesinde şövalyelik yapmaya çalışan bir CHP”ye İnönü'nün de izin vermeyeceğini belirtmiştir. Derginin CHP'ye karşı yorumu Ekim seçimlerinin sonuçlarını çok önceden gören bir yargıyla noktalanmıştır: “CHP'liler böyle giderlerse, 27 Mayıs sonrasında bugüne kadar kuvvetinin %25'ini kaybettiğini ve nispi seçim sistemi ile tahmin ettikleri kadar sağlam bir ekseriyetle iktidara gelemeyeceklerini bilmeliler.” (*SİR*, 20 Aralık 1960, s. 17; *SİR*, 8 Kasım 1960, s. 11).

Dergi, *CHP'nin teminatı olan İnönü'nün gücünden rahatsız olanlardan biri olarak adlandırdığı Öncü* yazarı Aydın Yalçın'la sık sık polemige girmiştir. Yalçın o dönemde yeni bir parti (Yeni Türkiye Partisi) hazırlığı yapan ekibin içindedir. Yalçın yazısında Türkiye'de seçim şartlarının oluşumunda ve tarihinin belirlenmesinde temel unsurun mahkemelerin bitmesi ya da Anayasa projesinin tamamlanması olmadığını, esas mihenk taşının siyasi alanda rekabet edecek yeni partilerin ortaya çıkması olduğunu belirtmiştir (Yalçın, 29 Ağustos 1960, s. 1). Özen'e göre, Amerika'da hürriyet rüyaları gören ve her şey bittikten sonra Türkiye'ye dönen Yalçın'ın, 1957-1960 yılları arasında gazeteciler hapishanelerde yatarken, öğretmen üyeleri ve öğrenciler yerlerde sürüklenirken özgürlükleri savunan CHP'nin iktidara geçmesinden korkmaması gerekir. Yeni bir siyasi parti kurmak hevesiyle seçimlerin daha geç yapılmasını istemek ve MBK'ya bu yönde telkinlerde bulunmak doğru değildir (Özen, 27 Eylül 1960, s. 20; *SİR*, 13 Eylül 1960, s. 1; Engin, 20 Eylül 1960, s. 7). Yalçın'ın “diktatörlüğün ve demokrasinin mümessili aynı insan olamaz. 1954 seçimlerinde listeden İsmet İnönü ve Kasım Gülek isimlerini silerek oyumu CHP ye verdim” sözlerine karşılık “hürriyet havarisi” olarak adlandırdığı Yalçın'a, İnönü'nün “memlekette demokrasinin büyük teminatı” olduğunu hatırlatmış ve “sen Amerika'da gezerken o özgürlük için Uşak'ta kafasına taş yiyordu” sözleriyle sert tepki göstermiştir (Özen, 6 Aralık 1960, s. 9).

12. *SİR* ve Siyasal Gelişmeler

İsmet İnönü, DP'nin kapatılmasından ziyade liderlerinin Yassıda'da yargılanmalarını desteklemiş ve yapılacak seçimlere DP'nin de katılmasını istemiştir: “DP'nin önümüzdeki seçimlere iştirak edeceğini tahmin ediyorum.

Bütün mesele bugün tevkif edilmiş olan liderlerin vaziyetinde kalıyor. Bunların gayrimeşru ve suçlu oldukları ilim heyeti tarafından ilan edilmiştir” (*Cumhuriyet*, 2 Haziran 1960, s. 1). SIR, ilk kez İnönü’yle aynı görüşte olmamıştır. DP’nin kapatılmasını ve yöneticilerinin de en ağır cezaları almasını istemiştir. Dergi DP’li yöneticiler ve vekiller hakkında *alemler, yolsuzluklar, israflar, sefahat alemleri, gizli dosyalar, suiistimaller* gibi başlıklı haberler yayınlamıştır. DP’liler için oldukça sert ve aşağılayıcı -*düşük, kuyruk-* bir dil kullanılmıştır. Yassıda duruşmalarını özel bir ekiple takip etmiştir. SIR yazı işleri müdürü Engin’in

“Sen on sene bu millete gark edeceksin. Her vesile ile ona kan kusturacaksın, masum nümayişler yapan üniversite talebeleri üzerine ateş açtıracaksın. Sen 6-7 Eylül’de vatandaş mallarının yağma edilmesine göz yumacaksın. Sen Türk parasının Türk izzetinefsinin dışarda sifra inmesine neden olacaksın. Sen anayasayı ayaklar altına alacaksın, sen seyahat hürriyetini silahla kısacak, silahla durduracaksın. Seni tabutlukları yeni baştan ihya edecek, engizisyon mahkemelerine rahmet okutacak Tahkikat Komisyonları kuracaksın. Sen insanları insanca yaşamaktan uzaklaştıracaksın. Sen millet hazinesini sömüreceksin. Sen millet oyu ile iş başına geldiğini unutup, zorla iş başına kalmak için direneceksin. Sen devlet radyosunda milleti tehdit edeceksin. Sonra mahkemede zayıflamış, Hint fakiri rolünle Mussolini olduğunu unutturacaksın bize. Ve sana acımamızı bekleyeceksin. Adalet cezanı verecek.”

sözlerini içeren yazısı, derginin DP’ye olan bakışını göstermesi bakımından önemlidir (Engin, 20 Ekim 1960, s. 17).

SIR, siyasi partilerin ocak ve bucak teşkilatlarının kapatılması tasarısını da şiddetle eleştirmiştir. İnönü MBK’nın ocak ve bucakları kapatma kararını “(...) Ocak ve bucaklar, geniş halk kitlesinin siyasi terbiyesini ve memleket meselelerinden haberdar olmasını sağlamıştır. Ocak ve bucaklarda, vatandaşlar bir siyasi mektepte olduğu gibi yetiştirmişlerdir. Partizanlığın telafisi bunlar kapatılarak halledilemez.” şeklinde yorumlamış ve karşı çıkmıştır (*Cumhuriyet*, 6 Temmuz 1960, s. 1). İnönü’nün damadı Metin Toker’in dergisi *Akis* ise bu kararı sonuna kadar desteklemiştir. Toker’in “*Millî bir afet*” olarak tanımladığı ocak ve bucakların “(...) bugün demokrasi savaşı ideal sahiplerinin tam başarısıyla sona ermiştir ve Türkiye’de artık politikayı normal hudutlara sokmak zamanı gelmiştir. Köyde, bucakta gündelik hayat içinde politikanın yeri yoktur.” (Toker, 23 Haziran 1960, s. 4) sözleriyle desteklemesine karşılık olarak SIR yazarı Kuran için, partizan idareyi önlemenin yolu bu teşkilatları kaldırmak değil, demokratik kurumların varlığı ve demokrasi geleneklerinin yerleştirilmesini sağlamak olmalıdır. Partizan idarenin ortadan kalkması için hukuk devletinin korunması gereklidir. Kuran, demokrasinin bütün vatandaşlara politikayla ilgilenme ve

aktif politika yapma hakkı tanıdığını, bu hakkı engellemenin ve politikayı şehirli insanla sınırlamanın, demokrasiyi değil aristokrasiyi doğuracağını belirtmiştir. (Kuran, 5 Temmuz 1960, s. 18; Kuran, 12 Temmuz 1960, s. 10). Dergi bu konuya bakışını oldukça açık bir şekilde ortaya koymuş ve İnönü'nün görüşleri çerçevesinde MBK'nın bu uygulamasını tasvip etmemiştir. Dergi MBK'nın 28 Ekim 1960 tarihinde yaptığı üniversite tasfiyesiyle 147 öğretim üyesini işlerinden uzaklaştırmasına İnönü gibi ilk başından itibaren karşı çıkmış ve yapılan yanlıştan dönülmesini istemiştir. SIR dergisinin üniversiteden atılan anayasa komisyonu eski üyeleri Tarık Zafer Tunaya ve İsmet Giritli'yi dergisinin yazar kadrosuna katması da yaşananlara tepkisini göstermesi açısından iyi bir örnektir.

13. SONUÇ

Türk siyasal yaşamında siyasal liderlerin rolü oldukça önemli olmuştur. İsmet İnönü Cumhuriyet'in kuruluşundan 27 Mayıs 1960'a kadar olan tarihsel devrede hem devlet bürokrasisinde hem de CHP içinde her kademede, en üst mevkilerde görevler almış bir devlet adamıdır. İnönü, Kurtuluş Savaşı'nda gösterdiği askerî başarıları ve Lozan'daki etkin rolü ile aynı zamanda tarihi bir şahsiyettir de. SIR dergisi, İnönü'yü *yaşayan en büyük lider/devlet adamı* olarak tanımlarken, onu toplumda ve siyasette bir *simge* olarak vurgulamak istemiştir. SIR için 1960'lar Türkiye'sinde de en önemli siyasal figür, sessizliği, demeçleri, ziyaretleri ve gezileri ile hem toplumda hem de siyasette etkin bir otoritesi olan İnönü olmuştur. 1946'da çok partili siyasal yaşama geçişin, bazı sıkıntılarla birlikte, barışçıl bir şekilde başarılmasında büyük pay sahibi olan İnönü, 27 Mayıs 1960 askerî darbesine destek vermiştir.

Asker olmasının etkisi de sayılabilecek bir kişilik özelliği olarak İnönü, sorumluluk almaktan kaçınmayan bir görev adamıdır. Ağır bir yenilgi yaşadığı 1950 seçimlerinden sonra, DP iktidarı boyunca özellikle 1957 sonrasında çok çalışarak, yurt gezileri düzenleyerek, ciddi bir muhalefet yapmıştır. Darbe sonrasında da kendisine ve partisine düşen görevleri almaktan kaçınmamıştır. Dergi, İnönü'nün darbe sonrası Türk siyasetinde *anahtar bir rol* oynadığına vurgu yapmıştır. Bu yüzden MBK, İnönü'nün onayını değilse de desteğini arayan bir politika izlemiştir. İnönü askerî bir darbeye destek vermiş olsa da ülkenin askerî yönetimden sivil yönetime geçişin kısa sürmesinde etkin bir rol oynamıştır. İnönü bir siyasal lider vasfı göstermiş, 1960-1965 yılları arasında, sağladığı otorite ile ordudan gelen darbe hareketlerini de önleyebilmiştir. SIR dergisinde çizilen İnönü profili, özellikle MBK ile ilişkiler bağlamında İnönü'nün bir *manevra ustası* nitelmesini doğru çıkarır boyutta olmuştur. SIR, İnönü'nün politikasını MBK'nın *ne içinde ne dışında olmak* kaydıyla belirlemiştir. Fakat seçim tarihinin en kısa sürede alınmasını sağlamada, 14'lerin tasfiyesi gibi konularda İnönü, sahip olduğu tarihsel ve siyasal otoritesinden yararlanmış ve bu olumsuzlukları kendi istediği yöne çevirmesini bilmiştir.

SIR, 27 Mayıs darbesini kaybedilen demokrasiyi geri getirmek için yapılmış bir hareket olarak görmüş ve meşrulaştırma gayretinde olmuştur. Bu çerçevede dergi İnönü'nün ve MBK'nın bir nevi sesi olmuş ve sözcülüğünü üstlenmiştir. Dergi, İnönü'ye sonsuz bağlıyken CHP'yi eleştirmekten geri kalmamıştır. SIR dergisi İnönü ile CHP'yi birbirinden ayırmıştır. CHP'yi halka uzak politikaları değiştirmemek ve İnönü'nün koruyuculuğu altına saklanmakla suçlamıştır. Dergi için, üç seçimde de yenilgiye uğrayan İnönü değil CHP ve içindeki hiziplerdir. İnönü'nün halk tarafından en güvenilir lider olduğuna vurgu yapan SIR, CHP'nin halka uzak politika tercihinin değiştirmediği takdirde 1961 seçimlerinde beklediği sonucu alamayacağını da vurgulamıştır.

SIR'ın bakış açısı Türk siyasetinde parti liderlerine ortak bir bakışı da yansıtır niteliktedir: Paşa'nın kendisi iyi, fakat çevresi kötüdür. 1960'dan bugüne dek cevabı merak edilen ya da farklı siyasal kesimlerce cevabından emin olunan *Paşa'nın ihtilalden haberi var mıydı?* sorusunu SIR dergisi de cevaplamıştır. Dergiye göre, İsmet Paşa'nın *devlet zihniyeti ve meşruiyet felsefesi* bu soruya olumlu cevap vermeyi mümkün kılmaz. SIR için İsmet İnönü değişim, dönüşüm, savaş, kriz ve darbe dönemlerinde başta kendisinde olmak üzere toplumda değişimi başlatabilen, toplumu yönlendirebilen, sembol bir isim olmuştur. İnönü, Türkiye'nin yaşadığı dönüşümde, kriz anlarında, uluslararası karışıklıklarda siyasetin değişe(bile)n şartlarını fark eden bu yeni şartlara uyum sağlamaya çalışan bir lider olmuştur. Topluma umut aşılayabilme ve ikna edebilme gayreti onu demokrasinin rayına oturtulma sürecinde ön plana çıkarmış ve önemli bir rol oynamasını sağlamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI:

Yazarların herhangi bir çikara dayalı ilişkisi bulunmamaktadır.

ETİK ONAY/KATILIMCI ONAMI:

Makale kapsamında katılımcı kullanılmadığı için ilgili onaya yer verilmemiştir.

MADDİ DESTEK:

Çalışma için herhangi bir maddi destek alınmamıştır.

YAZAR KATKILARI:

Bu araştırma ve araştırma ile ilgili tüm aşamalar tek yazar tarafından yürütülmüştür.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (1992). *Demokrasi sürecinde Türkiye (1945-1980)*. (Çev). Ahmet Fethi. Hil Yayınları.
- Akpınar, B. (2021). *Demokrat Parti döneminde basına uygulanan sansür: Kim/Mim mecmuası örneği (1958-1960)* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Fırat Üniversitesi.
- Aldoğan, S. (19 Temmuz 1960). Kurucu Meclis için seçimler, *SIR*.
- Arcayürek, C. (1984). *Yeni demokrasi yeni arayışlar 1960- 1965*. Bilgi Yayınevi.
- Arcayürek, C. (1983). *Yeni iktidar yeni dönem 1951-1954*. Bilgi Yayınevi.
- Aydemir, Ş. S. (1968). *İkinci adam*. 2. Cilt. Remzi Kitabevi.
- Blondel, J. (1987). *Political leadership*. Sage Publications.
- Burns, J. M. (2010). *Leadership*. Harper Collins Publishers.
- Çakmak, D. (2010). *Forum dergisi (1954-1960)*. Libra Yayınları.
- Coşar, Ö. S. ve İpekçi, A. (1965). *İhtilalin iç yüzü*. 1. Cilt. Toker Matbaası.
- Demirel, T. (2021). *Türkiye'nin uzun on yılı- Demokrat Parti iktidarı ve 27 Mayıs darbesi*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dubrin, Andrew J. (2016). *Leadership: research findings, practise, and skills*. Cengage Learning.
- Elcock, H. (2001). *Political leadership*. Edward Elgar Publishing.
- Erkanlı, O. (1973). *Anular...sorunlar... sorumlular*. Baha Matbaası.
- Engin, İ. (6 Ağustos 1960). Güven. *SIR*.
- Engin, İ. (15 Kasım 1960). Demokrasiye giden yol. *SIR*.
- Engin, İ. (20 Eylül 1960). Partiler ve korku. *SIR*.
- Engin, İ. (4 Ekim 1960). Sadece oy vermeyiz. *SIR*.
- Engin, İ. (20 Ekim 1960). Şarklılığımıza güvenme artık. *SIR*.
- Erbil, S. (1988). *Kim'de basın ve siyasal iktidar ilişkileri (30 Mayıs 1958- 30 Mayıs 1960)* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Esin, N. (2005). *Devrim ve demokrasi- bir 27 Mayısçının anıları*. Doğan Kitap.
- Gaytancıoğlu, K. (2013). *Politik liderlik ve bir politik lider olarak Bülent Ecevit*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Gevgili, A. (1981). *Yükseliş ve düşüş*. Altın Kitaplar Matbaası.
- Günöy, Ç. (2002). *Demokrat Parti'ye karşı basın muhalefeti: Akis mecmuası örneği 1954-1961* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

- Hendriks, F. ve Karsten, N. (2014). Theory of democratic leadership. (Edi) Rhodes, R.A.W ve 'T Hart, P. *The Oxford Handbook of Political Leadership*. Oxford University Press, s. 41-56.
- İnuğur, M. N. (1992). *Türk basın tarihi (1919-1989)*. Der Yayınları.
- Kayalı, K. (1994). *Ordu ve siyaset 27 Mayıs-12 Mart*. İletişim Yayınları.
- Karaoğlu, F. (1987). *Akis: 1954-1960 Siyasi Bir Mücadele Aracı Olarak* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Kellerman, B. (1986). *Political leadership*. University of Pittsburgh Press.
- Koçak, C. (2022). *Akis dergisi ümit ve hayal kırıklığı (1954-1957)*. 1. Cilt. Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Koçak, C. (2013). *Türkiye 'de Millî Şef dönemi (1938-1945)*. İletişim Yayınları.
- Koloğlu, O. (1992). *Osmanlı 'dan günümüze Türkiye 'de basın*. İletişim Yayınları.
- Komsuoğlu, A. (2003). *Siyasal liderlik ve Süleyman Demirel örneği* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Kuran, A. (28 Haziran 1960). Geçici kanun. *SIR*.
- Kuran, A. (12 Temmuz 1960). Geçici kanun II. *SIR*.
- Kuran, A. (21 Haziran 1960). Meşru bir ihtilal hükümeti. *SIR*.
- Kuran, A. (5 Temmuz 1960). Parti kademeleri. *SIR*.
- Oran, O. (16 Ağustos 1960). Kalacaklar mı?. *SIR*.
- Oran, O. (6 Eylül 1960). İki görüş etrafında. *SIR*.
- Oran, O. (26 Temmuz 1960). İleri hedefler beyannamesi. *SIR*.
- Öymen, A. (2018). *Umutlar ve İdamlar 1960-1961*. Doğan Kitap.
- Özen, Y. (6 Aralık 1960). Bu bir profesör. *SIR*.
- Özen, Y. (27 Eylül 1960). Çarpık fikirler. *SIR*.
- Özen, Y. (28 Haziran 1960). İnönü ile mülakat. *SIR*.
- Özcan, M. (1996). *Başlangıcından günümüze Türkiye 'de haftalık haber dergiciliğinin gelişim evreleri* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Paige, G. D. (1977). *The scientific study of political leadership*. Mac Millan.
- Sayarı, S., Heper, M. (edi). (2002). *Political leaders and democracy in Turkey*. Lexington Books.
- SIR'ın Değerli Okuru. (27 Aralık 1960). *SIR*.
- SIR Okurlarına. (29 Kasım 1930). *SIR*.
- Şahin, M. (2017), *Öncü: 27 Mayıs 1960 askeri darbesinin ardından çıkan bir gazetenin tarihi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Erciyes Üniversitesi.

- Taşkın, Y. ve Aydın, S. (2018). *1960'tan günümüze Türkiye tarihi*. İletişim Yayınları.
- Tokatlı, Ş. (2018). *Metin Toker ve Akis ekseninde Türk siyasi hayatına bakışı*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Toker, M. (2020). *Demokrasimizin İsmet Paşalı yılları 1944-1960*. I. Cilt. Bilgi Yayınevi.
- Toker, M. (2020). *Demokrasimizin İsmet Paşalı yılları 1960-1973*. II. Cilt. Bilgi Yayınevi.
- Toker, M. (23 Haziran 1960). Millî afet: Ocak başkanı. *AKİS*.
- Topuz, H. (1996). *100 soruda Türk basın tarihi*. Gerçek Yayınevi.
- Weber, M. (2006). *Meslek olarak siyaset*. (çev.) A. Timuçin ve M. Sert. Çiviyazıları Yayınevi.
- Weiker, W. F. (1967). *1960 Türk ihtilali*. (çev.) M. Ergin. Cem Yayınevi.

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet

Milliyet

Öncü

SIR